

שיעורו הקבוע של רבינו מרן הגאב"ד שליט"א בביהמ"ד בנווה יעקב ירושלים עיה"ק

הלכות דין חינוך שיעור א' / החובה והחומר בחינוך בניו לתורה ומצוות

י. שנינו בקידושין דף כט. כל מצוות שם על האב אנשים חייבים ונשים פטורות, ובגמ' הבן דיינו כל מצוות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו, וכדשנינו בברייתא, האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות וי"א אף להשיטו במים. ויש להקשות, מדוע לא הוזכר גם חובת חינוך, שהוא על האב ולא על האם.

וא"א לומר דלא הוזכר אלא דרבנן, שהרי חובת חינוך בוודאי יש דברים שהם מן התורה [ונדבר מזה בהמשך בל"נ] ובוודאי הוא גם מדברי קבלה, וכדמוכח בחגיגה (ו). דהקשו על הכתוב בשמואל 'וחנה לא עלתה כי אמרה לאשה עד יגמל הנער והביאותיו', והרי שמואל כבר הגיע לחינוך, שהוא כדברי ב"ה משעה שיכול לרכב על כתפי אביו, הרי להדיא שדין חינוך נהג בזמן הנביאים, מדברי קבלה.

ועמד בזה הנצי"ב בהעמק שאלה (פר' מטות) דמאי קשיא לגמ' הרי מצות חינוך הוא מדרבנן, ותיירץ שיש דברים שניתנו בכל דור ודור לפי אותו דור, ובזמן שמואל וודאי נהג דין חינוך, ובדורות אח"כ התבטל מסיבות מסוימות, וחזרו חז"ל ותיקנו דבר אח"כ דין חינוך, והאר"י בזה גם בהעמק דבר (דברים יא) שזה אחד מתקנות של מרע"ה. וא"כ קשה כנ"ל מדוע ליתא בגמ' חובת חינוך על האב.

ובתוי"ט שם כתב דמצוות הבן על האב, הכוונה המצוות שהן מוטלות על הבן, וכיון שאין יכול לעשותן, האב מצווה עליו. ולדבריו נחא שזה שייך במילה פדיון לימוד תורה וכדו', אך חובת חינוך אינה על הבן אלא על האב לחוד, ולהכי לא נזכר.

וכמ"ל למ"ש החינוך (מצוה ב) בחיוב מילה, דכל אלו החיובים, אינם דווקא בקטנותו של הבן, אלא גם כשיגדיל עדיין מצווה עליו האב למולו וכו', וזה וודאי לא שייך בחינוך שנפקע בגדלות הבן. וכמ"ל לשיטתו שיש חובת חינוך גם על האם, משו"ה לא שייך שם לכתוב חינוך, שאין האם מחוייבת בו.

חיבת הקב"ה לאאע"ה משום חינוך בניו וביתו

יא. חובת חינוך הוא יסוד היהדות וכל התורה כולה, ובזה תלוי כל קיום עם ישראל. ומצינו שלא נשתבח אברהם אבינו ע"ה, עבור עשרה נסיונות שעמד בהם, ולא התאהב על הקב"ה אלא משום חינוך, כדכתיב בקרא (בראשית יח יט) "כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הבאי ה' על אברהם את אשר דבר עליי", הרי שהרבש"ע תלה את הכל על חינוך בניו וביתו [ומה שכתוב את בניו ואת ביתו, כתב הרד"ק שלא דווקא בניו, אלא כל הגדל אצלו יש עליו חובת חינוך כלפיו, וכן כתב בספר הישר לר"ת].

הרי לנו מקור לחובת חינוך, מקרא ד'למען אשר יצוה את בניו' ובעל הטורים שם כתב שהוא סופי תיבות 'תורה', ואשר יצוה' בגימטריא 'תורה' וכן גימטריא 'ברית', וזה בא למדנו שחובת חינוך להשריש את האמונה והבטחון הוא יסוד התורה וקיום הברית. וכן הוא בזוהר הקדוש (פר' תולדות קלח): דחובת חינוך נלמד מקרא זה דלמען אשר יצוה וגו', כדאמרין שם "ויגדלו הנערים וכו'", הוא הוה מחנך לון במצות דכתיב כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו' וכו'. ואם זה אכן נלמד משם, יתכן שהוא חיוב גם בבן נח.

ובמשך חכמה (בראשית יח יט) כתב דאכן מצוות חינוך הוא מדאורייתא מקרא זה, ומה שכתב הרמב"ם (מאכלות אסורות יז כח) שהוא משום חנוך לנער ע"פ דרכו, הוא רק באיסורי ל"ת. אכן דבריו מחודשים, שמחייב תיתי לחלק בקרא דאברהם שהוא רק על מצות עשה, וכמ"ל קשה לומר שבמצוות עשה חינוך הוא מצוה דאורייתא.

יתרגל בזה, וזה שייך גם כלפי אחרים. ונקטו הפוסקים להלכה לעיקר כדעה שאין מצווין להפרישו, וכל"כ המהרש"ל (יש"ש יבמות פ"ד ט), ומ"מ כתב המשנ"ב (ס"ק ז) בשם החיי אדם דלענין איסורי דאורייתא יש להחמיר להפרישו.

אם אחרים מחוייבים לחנכו במצוות עשה

ו. במ"ע, דעת התוס' בכמה מקומות בש"ס (שבת שם. ועירובין צו. ד"ה דילמא, וכן נראה שם בדף צג. ד"ה הג' ר"ה לג. ד"ה הא), דאף אחרים מצווין לחנכו, וכל"כ הריטב"א ביבמות (קיד.). ואפשר שהוא רק במצוות דאורייתא דחמיר יותר. וכמ"ל נראה דכל זה כשאין האב מחנכו, אם אם כן מחנכו, אין עליהם חיוב חינוך. אך לדינא נקטינן, דאין חינוך אלא על האב, לבד מ"ש במשנ"ב בהלכות סוכה (ס"ו תרמ ס"ק ה) ד"א דקטן שאין לו אב, מצווין לחנכו.

חינוך אחרים למצוות קיומיות, כציצית וזניירות

ז. ובדעות הסוברים שיש דין חינוך באחרים, ביאר בחידושי ר' ראובן (סוכה ס"א) שאין הוא דין חינוך רגיל, אלא מדין ערבות שכשראה שאינו מתנהג כשורה, צריך להעמידו לנהוג כדיו, ולכן כתב שם דהוא דווקא במצוות שמחוייב בהם, אבל מצוות קיומיות כגון ציצית, אף שהאב מחוייב בזה בחינוך, כמבואר בגמ' ובש"ע, אין אחרים מצווין על כך.

ובזה ביאר שם את הגמ' בזיר (כח:) דהאב מדר את בנו בנזיר ולא האם, ודעת ר"ל שם שהוא מדין חינוך, ואין האם מצווה בחינוך בנה. ולכא"ו קשה, דאם אחרים מצווין, תתחייב האם בחינוך מדין אחרים, אלא וודאי דכיון דאין חובה להיות נזיר, אין שייך בזה חינוך על אחרים.

אולם בראשונים ב"ה (לג.) מבואר דמתעסקים עם הקטן בתקיעת שופר כדי להרגילו במצוות, אף ב"ה שחל בשבת, וזה וודאי לא מדין ערבות שאינו נוהג כשורה, כיון שאין הוא יום של תקיעת שופר, ומבואר דלא כדבריו, אלא הוא דין חינוך רגיל.

ומ"מ בוודאי שיש חילוק בין החיוב של האב לאחרים, שהאב נכנס תחת בנו, ונענש על כך כשלא מחנכו כדיו, משא"כ באחרים, אף שמחוייבים לחנכו, אינם נכנסים תחתיו ולא נענשים עליו. כמ"ל בפשיטות הוא בגיל הראוי לחינוך בכל מצוה ומצוה, אך בבית יהודה (ס"ו כב) כתב שבזה הוא רק מגיל ט'.

ח. ובתורת רפאל (ס"ו עא) כתב דאף שנקטינן לדינא דאין חובת חינוך על אחרים, מ"מ כשמחנך אחרים, מקיים מצות חינוך, וכמבואר בש"ע (א"ח קסז יט) שהמבדק עם הקטנים יכול לומר שם ה', הרי שמקיים בזה דין חינוך.

וכתב בשו"ת חקרי לב (א"ח ע' ד"ה והנה) שאף שקי"ל שאין אחרים מצווין לחנכו, אסור להם לבטלו מקיום מצוות, אף באופן שאינו ספיה בידים. ויש שביארו בזה את הגמ' בסוכה (ב:) בהוכחת רבי יהודה מהלני המלכה שהיו לה שבעה בנים שוודאי יש בהם שהגיע לחינוך, וכל דבריה עשתה ע"פ ציווי חכמים, ובהכרח סוכה למעלה מעשרים אמה כשרה. והקשו הראשונים, שאין האם מצווה בחינוך, ולדבריו נחא, דאף אחרים אסור להם למנועם מקיום מצוות, וכאן כשהאכילה אותם מחוץ לסוכה יש בו ביטול המצוות.

גודל וחומר מצוות חינוך מה"ת ומדברי קבלה

ט. חובת חינוך, מוזכר בהרבה מקומות בש"ס בכל הסדרים חוץ מנזיקין, וכנראה יש איזה טעם לזה [בסדר זרעים - ברכות דף טז. ובסדר מועד - ביומא דף פה וכן סוכה דף כח ובעוד הרבה מקומות. סדר נשים - נזיר דף כט. וכן בסדר קדשים - ערכין דף ג].

בחיוב האב להפריש בנו מאיסורי לא תעשה

א. ש"ע (א"ח שמ"ג), קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו (מאיסור דאורייתא). ולהאכילו בידים אסור אפילו דברים שאסורים מד"ס. וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפי' בדברים שהם משום שבות. וברמ"א, וי"א דכ"ז בקטן דלא הגיע לחינוך, אבל הגיע לחינוך צריכים להפרישו. וי"א דלא שייך חינוך לב"ד, אלא לאב בלבד.

בגמ' ביבמות (ק"ד) נחלקו בקטן אוכל נבילות אם ב"ד מצווין להפרישו או לא, ואנו פוסקים להלכה דאין מצווין להפרישו. והביא בזה הרמ"א מחלוקת, שדעה ראשונה סוברת שהוא רק בלא הגיע לחינוך, אבל כשהגיע כן מצווין להפרישו, ול"א אין מצוות חינוך אלא באב, ואף בהגיע לחינוך א"צ להפרישו.

ב. וכאמור בש"ע הוא רק באחרים, אך אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו. שדין חינוך אינו רק במ"ע בקום ועשה, אלא גם להפרישו מלעבור איסורים, כן מבואר בתוס' בכ"מ (נזיר כח: ד"ה בנו בת' ב' יומא פב שבת קכא. ד"ה ש"מ. ערכין ג: ד"ה אין) וכ"ה ברמב"ם (מאכל' יז כח) וז"ל אע"פ שאין בית דין מצווין להפריש לו שאסור לאכול או לעשות בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו, וכל"כ בהלכות אב"פ (פ"ג ה"ד).

ומבו' במשנ"ב (ס"ק ג), דאינו רק באיסורים דאו' [וכמו שנראה ברמ"א] אלא דבאיסור דאורייתא הוא חמור יותר, אך נוהג גם בדרבנן. עוד מבואר בדבריו דאינו כשיעור הרגיל בחינוך, אלא משעה שהוא בר הבנה להבין שאומרים לו שאסור לאכול או לעשות. ומבו' גם בדבריו (ס"ק ב) שדין זה להפרישו מאיסורים בכלל חנוך לנער ע"פ דרכו, שאם מוטל עליו להרגילו במצוות, כ"ש להפרישו מאיסורים.

ג. ואנחנו שם מהראשונים שסוברים, שאין נוהג דין חינוך באיסורי לא תעשה, כמבואר בתוס' ביומא ונזיר שם בחד תירוצא, שאין חינוך אלא במצוה, וכל"כ הרשב"א (יבמות קיד. ובתשו' חלק א ס"ו קנח) וכתבו התוס' שם דלפ"י מה שצריך לחנך את בנו לתענית ביה"ק, הוא משום מצוות עשה דעיניו.

בביאור הדעות שאין חובת חינוך באיסורי ל"ת

ד. ויש כמה דרכים בביאור החילוק בין מ"ע לל"ת. בתרו"ד (צד) מבואר דחינוך ענינו להרגילו שיעשה כן כשיגדל, ובזה באר הדעות דאינו נוהג באיסורים.

ובכלי חמדה (ס"פ ויגש) ביאר עפ"מ שהביא שם מהמהר"ל בגור אריה, שמה שאמרו שקיימו האבות כל התורה, היינו מ"ע, שהם מציאות של מצוה, אך ל"ת, ענינו הוא לא לעבור על ציווי ה' יתברך, וכל שעדיין לא נצטוו לא שייכים בקיום זה. ומשו"ה לא שייך חינוך אלא במ"ע, שמקיימים את המצוה בגדר אינו מצווה ועושה, משא"כ באיסורי ל"ת.

והגר"ז (כרך ד עניינים ג') באר, שמ"ע, הוא חפצא דמצוה, אך איסורים תלוי בדעת שעושה כן כי ציוו אותו לכך, ובקטן שאינו בר דעת לא עושה כלום.

עוד אפשר לבאר, דדין חינוך הוא הרחבה של המבואר בקידושין (כט). שהאב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה וכו', והרחיבו החיוב לשאר המצוות, ושם הכל הוא מ"ע, ולכן לא נוהג בל"ת.

אולם להלכה פסקו הרמב"ם והשו"ע כמבואר מקודם, שהאב מחוייב למנוע בנו ולהפרישו מלעבור איסורים אפי' דרבנן, וכנ"ל.

אם אחרים מחוייבים למנועו מאיסורי ל"ת

ת. וכל זה הוא באב עצמו, וכאמור לגבי אחרים, הביא בזה הרמ"א ב' דעות כשהגיע לחינוך אם כתב הגר"ז (שם) דטעם ההפרשה באיסורים כדי שלא

ומ"מ רואים את גודל החיוב ומעלת החינוך של האב לבנו, ואפשר שזה כוונת הגמ' בפסחים (ק"ז): "אמר רבי שמעון בן לקיש ואעקב לגוי גדול זהו שאומרים אלו אברהם ואברהם זהו שאומרים אלו יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלו יעקב יכול יהו חותמין בכולן תלמוד לומר והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן". וידוע מה שביאר המגלה עמוקות שחתימת הגלות הוא שכלל בדרכו של אברהם אבינו ע"ה שהוא מידת החסד. אך אפשר שכלול בזה ג"כ חובת החינוך שמצינו באברהם, והוא אומר בקדושה וטהרה שהתייחדו בזה אברהם ושרה, כמו שמצינו שאברהם גיר את האנשים ושרה את הנשים.

יב. וכתב שם בהאי קרא 'ושמרו את דרך ה' וכידוע

מה שכתבו הראשונים בחולין (ב:) דכל מקום שאמרה התורה לשון שמירה, צריך לשמור גם מדבר שלא שכיח, וא"כ גלתה פה התורה שצריך שמירה מאוד בחינוך, גם מדברים רחוקים שאינם שכיחים.

חינוך ההתחלה וההתחדשות להרגילו בתורה

יג. חינוך – הוא לשון התחלה והתחדשות, כדכתיב בקרא 'מי האיש אשר בנה בית חדש ולא תנכו', וזהו לשון חנוכת הבית, שהוא התחדשות הדבר, וכדכתיב נמי בקרא גבי אברהם ואליעזר 'ורק את חניכו' ופרש"י אליעזר שחנכו אברהם למצוות. כניסת האדם לחלק המצוות משמעותו לשון חינוך, וכ"ה בנדרים (לב). שהוא חינוך לתורה ולמצוות.

מאמר בעבודת חודש אלול / האהבה והיראה התמידיות, והאהבה בקיום המצוות

בחנית היראה. והלב הוא החלק של האהבה.

בקיום מעשה המצווה נבנה גוף המצווה. וע"י קיום המצווה באהבת ויראת ה', נוצרת נשמה למצווה.

לכן הוא בלשון שאלה. כי המצוות מקיים בלא"ה, אבל מהו רצון ה' במצוות, הקיום באהבתו ויראתו.

ובאופן כזה זה הוא פועל בעולמות העליונים. כי אהבה ויראה בזמן קיום המצווה, הם נשמת המצווה, ורק זה פועל למעלה.

הן לה' השמים ושמי השמים רק באבותיך חשק
זהו המשך הפסוק, הן לה' א' השמים ושמי השמים, רק באבותיך חשק. יש לרש"ע שמים ושמי השמים. את המלאכים, השרפים החיות ואופני הקודש, כולם עובדים באהבה ביראה. הם רואים את רוממות הקב"ה בלי יצה"ר, נשמה בלי גוף.

רק באבותיך חשק ה'. כי אברהם יצחק ויעקב קיימו את המצוות המעשיות ביראת ובהאבה ה'. המלאכים לא בני מצוות נינהו. הם שייכים רק באת השם א-לוקיך תירא, ואהבת את ה' א-לוקיך.

זוכים לזה ע"י מילת הלב מתאווה החומרית
ובהמשך, ומלת את ערלת לבבכם. ופרש"י ערלת לבבכם אוטם הלב וכיסיו. בשיבול לקיים המצוות וללמוד תורה באופן של אהבת ויראת ה', צריך למול ערלת הלב. וללשון הא"ע להתרחק מהתאווה העבות והכבודות כערלה, ענייני החומר.

קיום מצוות האהבה ה' ויראת ה', הוא ע"י התבוננות התמידית ברומומותו. אבל קיום המצוות באהבת ויראת ה', זהו רק ע"י הריחוק מתאווה החומר.

זהו המשך הפסוק, כי ה' א' הוא א-לוקי האלוהים ואדוני האדונים, הא-ל הגדול הגיבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד. מי ששועה את המצווה בכל ההידורים, אבל הלב לא נמצא איתו, עם אהבת ויראת השם, זהו נקרא שוחד.

כי רצון הקב"ה בעבודה עם הלב, זו נקראת עבודה תמה. אבל עשיית מצווה במעשה לבד היא בגדר שוחד, עושה את המצווה כמוטל עליו ויוצא יד"ח.

המדרגה הזאת של אהבת ויראת ה', להיות תמיד במצב של אהבה בוערת כאש, ויראת הרומומות, זו עבודה גדולה כמ"ש הרמב"ם. אבל המדרגה בקיום המצווה ביראת ואהבת ה', שייכת לכל אחד. כ"א ע"י ההתרחקות מהגשמיות יכול לזכות לדבר הזה.

הן הן דברי ה"זהו", שתר"ג מציין את תר"ג עצות להידבק ברגש"ע. רק אם אין אוטם הלב, החיבור לחומריות, אזי מתעוררים לאהבת ויראת ה'.

והוא שנאמר בתוכחה, תחת אשר לא עבדת את ה' א' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל. היינו אע"פ שקיימו את מעשי המצוות, לא היו באהבה ויראה בזמן קיום המצווה. וזה כי לא הסירו את ערלת הלב, והלב נמשך לדברים גשמיים. ומזה מתגלגלים לכל האיסורים שבתוכחה. וכוננו מריבנו האוי"ל שכל חטא אדור"ר נתגלה ממה שלא קיים באיזה פרט קדש עצמן במותר לך.

ב' פרשיות בקריאת שמע

זהו ב' הפרשיות בקר"ש. פרשה הראשונה ואהבת בכל לבבך, זהו בהתבוננות כמ"ש הרמב"ם. והפרשה השניה, עול מצוות. לאהבה את ה' א' ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, היינו בקיום המצוות. וע"כ פרשה ראשונה בלשון יחיד כי זו מדרגת יחידים, משא"כ האהבה בכל המצוות שייכא בכל ישראל.

ובפרשה ראשונה לא נזכר שכר, כי אין שכר גדול מזה למי שזוכה לעמוד באהבת ה'. אבל בקיום המצוות על זה בא שכר שאוכל פירותיהן בעוה"ז.

חודש אלול הוא חודש בו יכולים לבנות את הרושמים. חודש אלול חודש של קרבת השם, של דביקות בה', באהבת ויראת השם.

שתולדתם זה העניין, והם הם המצוות.

זהו גם מה שאמרו [ירושלמי נדרים פ"ט ה"ב] ואהבת לרעך כמוך רבי עקיבא אומר זהו כלל גדול בתורה. ולכא"ו מהו כלל גדול בתורה, הלא זהו כלל רק בבין אדם לחברו. אלא כמ"ש כי גם מצוות שבין אדם למקום, יסודם על רעך ורע אביך אל תעזוב.

והיינו, יסוד כל התורה הקירבה והדביקות בהקב"ה. וזהו לא רק קירבת ה' לכנסת ישראל. אדרבה האלו מעמיד את היסוד של הקרבה הפרטית של כא"ו. כדדרשו חז"ל [תהילים ק"ט] עה"פ בך בחר ה' א-לוקיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה. בכס בחר השם אין כתיב כאן, בך בחר ה' א-לוקיך. אפילו אחד מכם חביב לפני הקדוש ברוך הוא יותר מכל האומות.

באלול יש לנו את הקרבה הגדולה ביותר להרש"ע. ובאמת מכוח הקרבה הזאת זוכים, כמ"ש הב"ח כי אלול הזמן לזכות לתשובה מאהבה. וכפי ששלמה אומר, קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעייתי. זהו חודש אלול, דודי הקב"ה, דופק פתחי לי. ואם הקב"ה דופק פתחי לי, ממילא יש סייעתא דשמיא לזכות לתשובה מאהבה.

מה ה' א' שואל מעמך לשון שאלה

ועתה ישראל, מה ה' א' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' א', ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' א' בכל לבבך וכל נפשך.

מדוע התורה נוקטת בלשון שאלה, ולא לשון ציווי, כבהמשך, את ה' א-לוקיך תירא ואותו תעבד. ואכן משם לומד הרמב"ם [סה"מ מ"ע ד'] את המצוות של יראת ה', מאת ה' א-לוקיך תירא. ואת המצווה של תפילה ממות תעבד, איזו עבודה שכלל זה תפילה.

והיינו דמתחילה נאמר בלשון שאלה, ואחרי כן בלשון ציווי, והיינו המצווה. אמנם צריך להבין מה העניין של לשון שאלה מעיקרא. ומבואר מזה שיש ביראת ואהבת ה' שני חלקים ביסודם.

החלק של אהבת ה' ויראתו תמיד

יש את המצוות של אהבת ה' ויראת ה', המסור לכל להיות תמיד באהבת ה' ויראת ה'. וכמ"ש הרמב"ם [בפ"ב מה' יסוה"ת ז"ל, ויראת הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ונאמר את ה' אלהיך תירא. והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואי הנפלאים הגדולים ויראה מהן תכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, עכ"ל.

יראת השם ואהבת השם הזו, היא החלק התמידי, וכמ"ש הרמב"ם [תשובה פ"ן ז"ל, וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיהיה את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שונה בה תמיד, עכ"ל. ע"י ההתבוננות, כשרואים את רוממות ה', וזה חיוב תמיד.

והחלק של האהבה והיראה בקיום המצוות

אמנם יש חלק נוסף באהבת ויראת ה', והוא בקיום המצוות ובקיום התורה. כי לא די בדקדוק המעשה, אלא שיהיו בהתעוררות הלב באהבת ויראת ה'. וכלשון הזה"ק בהרבה מקומות, שצריך להיות בדחילו ורחימו, ביראה ואהבה. וזה לא נאמר כמצווה מיוחדת, אלא בקיום כל המצוות.

מה ה' א' שואל מעמך היינו בקיום המצוות

מה ה' א-לוקיך שואל מעמך, היינו אין לקיים המצוות, ללכת בכל דרכיו. כשאתה הולך בדרכיו בדרכי התורה, צריך שיהיה לאהבה אותו, ולעבוד את השם א' בכל לבבך ובכל נפשך. בכ"מ הנפש היא

רצות' שעות בחודש אלול

בחודש אלול עד ר"ה, שש מאות ושעים ושש שעות, הוא שאמר שלמה במשלי [ט"ז ז'] ברצות השם דרכי איש גם אויביו ישרים איתו. מספר השעות שיש בחודש אלול הוא כמניין רצות'. חודש אלול נמנה לא רק בימים, אלא אף בשעות.

הסייעתא דשמיא המיוחדת באלול, בנויה על ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים איתו. וכמ"ש הגר"א במשלי שם, אויביו הם המקטרגים ונפש הבהמית.

תתק"ס שעות עד יוה"כ

גם כידוע מראש חודש אלול ועד יום הכיפורים יש תתק"ס שעות, כמניין לוגין מים שבמקוה. המושג של תתק"ס יש לו משמעות. בירושלמי בתרומות [פ"י ה"ה, ועי' בפ"י הר"ש על המשנה שם], כתב שאפילו בריה שלא בטילה, בתתק"ס בטילה.

כל שעה באלול נחשבת כיום

ההפלאה כתב בפנים יפות, כי עניין חודש אלול הוא שכל שעה ממנו נחשבת ליום, וממילא הם כנגד כל ימות השנה. וז"ל [ויקרא ט"ז ל'], והוא חסד הש"י שמחשב ימי אלול כל יום שהוא י"ב שעות שעה אחת ליום והם ימי קודש המכפרים על ימי חול. והיינו אספרם מחול ירבון, שימי אלול הקדושים ירבון על ימי החול של כל השנה. וזהו שתקנו בסליחות לעמוד קודם היום כדי שירבו יותר מימי החול. וז"ש הקיצוני פירש"י שמקצין מן השינה, ואמר ועודי עמך שהוא לשון תוספות שע"י תוספת הלילה ירבון יותר על ימי חול, עכ"ל.

יסוד האלול קרבת א-לוקים

החשיבות והיסוד של אלול, היא המתנה של קרבת ה' שהקב"ה נותן. כולם יודעים את המשנ"ב בתקפ"א, אלול ר"ת אני לדודי ודודי לי, וס"ת ארבעים כנגד ארבעים יום, שדושים יום אלול, ועשרת ימי תשובה.

בארבעים יום אלו, התשובה מתקבלת באהבה. כמו שכתב שלמה בשיר השירים, במושג של דודי, אני לדודי ועלי תשוקתו. וכתב הרמח"ל בדעת תבונות ז"ל, הנה הקב"ה עם ישראל הוא כאב אל בנו, וכאיש לא אשת נעוריו אשר כל תשוקתו ית' אלינו, וכענין שנאמר לדודי ועלי תשוקתו, עכ"ל.

חודש אלול בנוי על המושג של קרבת הקב"ה לכלל ישראל. כמו שהביא במשנ"ב, הר"ת של אלול ומל ה' א' את לבבך ואת לבב זרעך, וההמשך כתוב, לאהבה את ה' א' בכל לבבך ובכל נפשך. באלול הקב"ה ברוב רחמינו נותן את היסוד של קרבת הקב"ה לכלל ישראל, וגם לפרט. אשר זה השלמות.

יסוד כל התורה – רעך ורע אביך אל תעזוב

בשבת ל"א, מעשה בנוכרי אחד שבא לפני שמאי, א"ל גיירי ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאתה עומד על רגל אחת, ונאמר באמת בבבלין שבידו. בא לפני הלל גיירי, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד. זו כה"ת כולה. ואיך פירושה הוא זיל גמור.

ומבאר במהרש"א, שרצה לידע היסוד לכל מצוות התורה. וע"ז ענהו דעלך סני לחברך לא תעביד. וכמ"ש רש"י בפ"י הראשון, רעך ורע אביך אל תעזוב, זה הקב"ה, אל תעזוב על דבריו, שהרי עליך שנואי שיעבור חברך על דברך. כלומר, חיובי התורה בנויים על האהבה של הקב"ה לישראל. חיובי התורה בנויים על ואהבת לרעך זה הקב"ה.

ובזה"ק [ח"ב פ"ב ע"ב] ז"ל, שית מאה ותלת עשר זיני עיטא ייהיב אורייתא לבד נש למיהו שלים במאריה בגין דמאריה בעא לאוטבא ליה בעלמא דין ובעלמא דאת, עכ"ל. היינו תר"ג מצוות הם עצות להתקרב להרש"ע. כמו שהמסילת ישרים כותב בפ"א, כי השלימות האמיתית היא רק הדביקות בו יתברך, שישתדל לידבק בו יתברך בכוח מעשים